

у процесі розслідування політичних справ у 30 ті роки XX ст. // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. [Київ, 25 листопада 2000 р.]. – Київ – Нью-Йорк, 2003. – С.398–408.

6. Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовним) / Редактор Роман Сербин, упорядник Олеся Стасюк. К.: Майстеря книги, 2009. – 207 с.

7. З резолюції за доповіддю генерального секретаря ЦК КП(б) У С. Косіора «Про підсумки весняної засівної кампанії, про хлібогатовільну та збиральну кампанії і завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів». Центральный державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.383.

8. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації й зміцнення громадської (соціалістичної) власності». Голодомор 1932–1933 років в Україні: документи і матеріали / НАНУ, Ін-т історії України; Міжнародний благодійний Фонд «Україна 3000»; упорядник Р. Пиріг; [ред. кол.: В. А. Смолій, Г. В. Боряк, С. В. Кульчицький та ін.]. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. – С.282–283.

9. Інструкція із застосування постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперацій та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності. – Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф.16. – Спр.3.

10. Витяг з протоколу №116 засідання політбюро ЦК ВКП(б) від 16.09.1932 р. – ГДА СБУ. – Ф.16. – Оп.25. – Спр.3.

11. Кульчицький С. В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення / Станіслав Кульчицький. Київ: Наш час, 2007. – 422 с.

12. Довідки про кількість осіб, засуджених трійкою при Колетії ДПУ УСРР до розстрілу за період з 1 по 30 грудня 1932 р. – ГДА СБУ. – Ф.42. – Спр.9.

References

1. Viedenieiev D. V. Zadzerkallia istorii: narysy mynuloho spetsialnykh sluzhb / Dmytro Viedenieiev; Ukrainykyi in-t voiennoi istorii. – Kyiv: K.I.S., 2008. – S.218–230.

2. Kryvonis V. M. Diialnist orhaniv yustytisii ta «pravoporiadku» v 1932–1933 rr. // Holod 1932–1933 rokiv v Ukraini: prychny ta naslydky. S. I. Bilokin, O. M. Veselova, T. V. Vronska, O. I. Hanzha, V. V. Holovko ta in.; Vidp. red. V. M. Lytvyn. – Kyiv: Naukova dumka, 2003. – S.598–606.

3. Danylenko V. M. Vidobrazhennia Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini u materialakh radianskykh spetssluzhb // Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii. [Kyiv, 15 lystopada 2002 r.]. Kyiv, 2003. – S.99–106.

4. Misinkevych L. L. Zakonodavchi zasady represyvnoi polityky radianskoï vlady v Ukraini v 20–30 ti rr. XX stolittia // Universytetski naukyi zapysky. – 2013. №1 (45). – S.5–13.

5. Shuiskyi I. Vykorystannia radianskykh represyvnykh orhaniv metodiv moralnoho ta fizychnoho vplyvu na hromadian u protsesi rozsliduvannia politychnykh sprav u 30–ti roky XX st. // Materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii. [Kyiv, 25 lystopada 2000 r.]. – Kyiv: Niu Iork, 2003. – S.398–408.

6. Lemkin R. Radianskyi henotsyd v Ukraini (stattia 28 movnym) / Redaktor Roman Serbyn, uporiadnyk Olesia Stasiuk. K.: Maisteria knyhy, 2009. – 207 s.

7. Z rezolutsii za dopovidniu heneralnoho sekretaria TsK KP(b) U S. Kosiora «Pro pidsumky vesnianoi zasivnoi kampanii, pro khlibozahotivelnu ta zbyralnu kampanii i zavdannia orhanizatsiino hospodarskoho zmitsnennia kolhospiv». Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy. F.1. – Op.1. Spr.383.

8. Postanova TsVK i RNKSRSR «Pro okhoronu maina derzhavnykh pidpriemstv, kolhospiv ta kooperatsii i zmitsnennia hromadskoi (sotsialistychnoi) vlasnosti». Holodomor 1932–1933 rokiv v Ukraini: dokumenty i materialy / NANU, In-t istorii Ukrainy; Mizhnarodnyi blahodiinyi Fond «Ukraina 3000»; uporiadnyk R. Piryh; [red. kol.: V. A. Smolii, H. V. Boriak, S. V. Kulehyskyi ta in.]. – Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia, 2007. – S.282–283.

9. Instruktisia iz zastosuvannia postanovy TsVK i RNK SRSR vid 7 serpnia 1932 r. pro okhoronu maina derzhavnykh pidpriemstv, kolhospiv ta kooperatsii ta zmitsnennia suspilnoi (sotsialistychnoi) vlasnosti. Hалуzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali HDA SBU). F.16. – Spr.3.

10. Vytiah z protokolu №116 zasidannia politbiuro TsK VKP(b) vid 16.09.1932 r. – HDA SBU. – F.16. Op.25. Spr.3.

11. Kulchytskyi S. V. Holodomor 1932–1933 rr. yak henotsyd: trudnoshyi usvidomlennia / Stanislav Kulchytskyi. Kyiv: Nash chas, 2007. – 422 s.

12. Dovidky pro kilkist osib, zasudzhenykh triikoitu pry Kolehii DPU USRR do rozstrilu za period z 1 po 30 hrudnia 1932 r. HDA SBU. F.42. – Spr.9.

Bedyk Ya. P., Student of Master. Faculty of History, Kyiv National University of Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv). bedykyana@gmail.com

Create the Court Troika at the SPA Collegium and its powers in 1932–1933

The text deals with the history of repressive authorities' creation – the troika, great attention was dedicated to the Court Troika at the SPA Collegium. The process of governmental repression deploying against Ukrainian peasants was analyzed. Also were made analytical and critical analysis of authorities' changes of Court Troika at the SPA Collegium because of «The Law About five ears» release and secret instructions to it. The main tasks of Troika during famine genocide were disclosed. It was proved that Court Troika at the SPA Collegium was one of the most influential repressive authorities.

Keywords: repressions, Troika, Holodomor, «The Law About five ears», SPA Collegium.

УДК 94(477)

Жолоб М. П., кандидат історичних наук, асистент кафедри історії та археології слов'ян факультету історичної освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), kafedra_slovjan@ukr.net

СПРАВА «ПОЛЬСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ» ТА РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПОЛЯКІВ УКРАЇНИ УПРОДОВЖ 1930–Х РОКІВ

Досліджено репресії більшовицького режиму проти поляків України упродовж 1930-х рр., підручили для розкриття яких створювали матеріали сфабрикованої справи «Польської організації військової» («ПОВ»). Визначено основні етапи створення та названий справи та охарактеризовано регіональні особливості її розробки.

Ключові слова: Польська організація військова, поляки, репресії.

В 1930 і рр. репресії стали важливим елементом функціонування більшовицької тоталітарної системи, без якого вона була неспроможна існувати. Найхарактернішими проявами злочинних дій режиму в цей час стало викриття в суспільстві внутрішніх «ворогів». Найчастіше ними ставали представники національних меншин. До цієї когорти потрапило майже півмільйонне польське населення УСРР/УРСР.

Мета статті – дослідити репресії більшовицького режиму щодо поляків України упродовж 1930-х рр., звинувачення проти яких були сфабриковані у справі «Польської організації військової».

Проблема політичних репресій щодо польського населення в Україні здобула в українській історіографії ґрунтовне висвітлення [1–8], чимало зусиль доклали учені для з'ясування механізмів фабрикування так званого керівного ядра «Польської організації військової» та деяких її філій, розкриття трагічних долі здебільшого знаних та впливових у суспільстві людей.

На тлі драматичних подій Голодомору 1932–1933 рр. ГПУ–НКВС сфабрикували справу так званої «Польської Організації Військової» («ПОВ»), запозичивши назву у реальної організації часів Першої світової війни, що припинила свою діяльність у 1921–1922 рр. Мозаїчна картина «мнтців» з НКВС мала окремі реальні

фрагменти. Решта ж створення і діяльність «ПОВ» після польсько-більшовицької війни 1920 р. на терені СРСР, насамперед в Україні, мета й плани так званих «пєовяків»/«повяків» було вигадкою [3, с. 82]. Вказана організація, начебто, мала на меті відторгнення від Радянського Союзу України та Білорусії з подальшим утворенням під протекторатом Польщі федерації цих трьох держав. У своїй діяльності «ПОВ», нібито, тісно блокувалась з «Українською військовою організацією» [4, с. 185]. Для польського населення УСРР ця «віртуальна реальність» обернулася цілком реальною жахливою дійсністю. Обвинувачення у приналежності до «Польської Організації Військової» відтоді і до кінця 1930-х років стають зручною матрицею, якою залюбки послуговувалась сталінська таємна поліція у репресіях проти людної СРСР/УСРР [5, с. 82].

У 1934 р. судова трійка колегії ДПУ УСРР притягнула до кримінальної відповідальності 32 осіб як членів керівної групи «ПОВ». Були репресовані провідники польської меншини в Україні, відомі партійні, державні, громадські, культурні діячі, науковці, зокрема М. Н. Бжезовський, О. Г. Герман, С. К. Волів Вернер-Торчинський, А. С. Соколовський, М. Я. Торчинський, Турек, Б. А. Глинська, П. А. Бороденко-Шпичек, В. А. Дерлін, Я. А. Зелінський, М. Г. Сохаський, Л. Ф. С. Крижановський, Й. Й. Понятковський, Й. В. Теодор, Г. І. Політур Радзиновський, Т. В. Домбаль, І. Я. Туронь, С. К. Галькевич, В. В. Бандурський, Й. К. Нейман, С. Г. Безчеснов та ін. [7, с. 160].

Історик Ю. Шаповал називає «ПОВ» «гумовою справою», оскільки до неї додавалися все нові й нові імена, відкривалися нові справи, а структура розширювалась. Участь або зв'язки з «ПОВ» фактично приписувалась всім полякам, які були заарештовані у різних регіонах України протягом 1933-1939 рр. [7, с. 132].

У 1933-1934 рр. за причетність до «ПОВ» на Правобережній Україні лише Київським обласним управлінням ГПУ УСРР було заарештовано 114 осіб, з яких 70 дістали різні терміни ув'язнення або були страчені, а решта – 44 звільнені за недоведеністю складу злочину (що, зрозуміло, не давало гарантій від репресій в подальшому). Наприкінці 1933 р. на початку 1934 р. було сфабриковано справу «Вінницького (Подільського) обласного центру ПОВ», до якої було притягнуто 52 особи, переважно місцевих культурних працівників.

В «Обвинувальному висновку у справі «Польської військової організації на Поділлі» (23 лютого 1934 р.), що його сфабрикували вінницькі чекісти, стверджувалося: «Вінницьким облвідділом ГПУ УСРР розкриті й ліквідовані на території Поділля контрреволюційна організація, що йменувала себе Польською Військовою Організацією «ПОВ», яка провадила активну повстанську, шпигунську й шкідницьку роботу у межах Вінницької області задля послаблення й повалення диктатури пролетаріату на Совєтській Україні й приєднання території нинішньої УСРР до Польщі.

У перебігу слідства з'ясовано, що зазначена контрреволюційна організація являла собою філію ліквідованої органами ГПУ Польської Військової Організації, що провадила контрреволюційну діяльність

на теренах СРСР й зокрема на Совєтській Україні». У тій же «історичній» преамбулі наголошувалося, що «ПОВ» на Поділлі створили «активні контрреволюційні кадри польського воєнничого націоналізму», які, мовляв, пройшли вишкіл збройної боротьби під час громадянської війни й «повстанської шпигунської діяльності», спрямованої проти більшовицького режиму [6, с. 224, 230-231].

Згідно оперативної звітності транспортного відділу ДПУ УСРР в 1934 році у місті Одесі «ліквідувалось» відгалуження «ПОВ». Зокрема, була «викрита диверсійна ячейка на Одеському залізничному вузлі, яка мала на меті вчинення диверсій з моменту початку війни».

На сьогодні неможливо з'ясувати скільки всього кримінальних справ, групових та одиночних, було сфабриковано в Одеському облуправлінні ДПУ. Ймовірно, що арешти другої половини 1933 р. вилились в групову слідчу справу №10686. Поки що невідомо, скільки всього людей за нею проходило, але на розгляд позасудового органу були подані матеріали на дев'ятнадцять осіб. Ось їхні прізвища: Петро Бороденко (він же – Стефан Шпичек), Олександр Мікевич, Домінік Врублевський, Броніслава Глинська, Маршель Турчинський (він же – Турек), Йосип Лшшинський, Ян Зелінський, Максиміліан Сохаський, Ісідор Коваль, Марія Мединська, Генріх Гродський, Мечислав Вонарський, Пилип Ясинський, Станіслава Мулько Шульц, Ганна Лозинська Штан, Галина Масвська, Георгій Попович, Яніна Мірато та Станіслав Новак. Згідно постанови судової трійки при Колегії ДПУ УСРР від 28 лютого 1934 р., більшість з них мали відбувати покарання у виправно-трудових таборах строком від 3 до 10 років, С. Мулько Шульц мали вислати до Казахстану, а для Г. Лозинської Штан та Г. Масвської вирок був умовним з подальшим звільненням їх з під варті [4, с. 185-186].

У другій половині 1935 р. було сфабриковано чергову справу «пєовяків», відома під назвою «Волинський центр ПОВ». У її матеріалах зазначалося, що внаслідок підривної діяльності «шкідницьких елементів» Мархлевський район доведений до становища найбільш відсталого в політичному та економічному відношенні, найбільш враженого «контрреволюційною активністю куркульських елементів й діяльністю закордонної розвідувальної і диверсійної агентури». Знову ж таки акцент робився на низькому (у порівнянні з іншими місцевостями) відсотку колективізації сільського господарства: наприкінці 1932 р. район був колективізований лише на 14,9%, у 1933 р. – на 28, в 1934 р. на 47,6%.

Підкреслювалося, що у районі діяв ряд шпигунських груп, які нараховували до 100 осіб «активних агентів розвідки»; нарешті, у різний час саме тут сформувалися чотири «міцно збитих» повстанських загони, котрі об'єднували до 150 осіб [3, с. 128].

Сьомого серпня 1935 р. колишній перший голова Мархлевського райвиконкому Є. П. Олдаковський (заарештований у липні того ж року), він же керівник «Волинського центру ПОВ», дав потрібні слідству свідчення щодо контрреволюційних обставин і шкідницьких мотивів створення польського національного району в Україні: «З метою посилення націоналістичного впливу серед поляків й недопущення

подальшої їхньої асиміляції, а також для створення плацдарму для роботи серед польського населення у «ПОВ» виникла думка організувати польський національний район. Причому як найбільш підходяща місцевість для організації цього району намічався район Довбиша (згодом Мархлевськ), де зосереджена значна маса польського населення. Крім цього, малося на меті самим фактом організації польського національного району стимулювати посилення націоналістичної роботи серед поляків і в інших місцевостях Союзу» [3, с. 129].

Дихотомія «центр – периферія» була чинною і для справи «Волинського центру ПОВ». Наявність керівного ядра потребувала мережі (бодай кількох) підлеглих, співників, виконавців вказівок контрреволюційного проводу. За браком їх (в абсолютній більшості випадків) цю роль покликані були виконувати знайомі, друзі, колеги по роботі, в тому числі колишні. Спелслужби діяли за відомим «принципом доміно»: арешт однієї особи тягнув за собою ув'язнення людей з її оточення, останні, в свою чергу, виводили на коло своїх знайомих [3, с. 131].

Дев'ятого серпня 1937 р. Політбюро ЦК ВКП(б) затвердило проект чергового «національного» наказу Єжова – «польського» (№00485), що стосувався ліквідації польських диверсійно-шпійських груп та організації «ПОВ». Згідно наказу арешту підлягали шість основних категорій «невиявленого до цього часу низового складу «ПОВ» та основних людських контингентів польської розвідки в СРСР»: а) невіднайдені найактивніші члени «ПОВ»; б) військово-полонені польської армії, які знаходилися на території СРСР; в) польські біженці, не залежно від часу їх потрапляння до СРСР; г) польські політемігранти; ґ) колишні члени польських політичних партій [1, с. 596, 597].

Спочатку «польську» операцію планувалося провести упродовж трьох місяців (20 серпня – 20 листопада 1937 р.). Проте цей термін постійно подовжувався: спочатку до 10 грудня, потім до 1 січня 1938 р., до 15 квітня і, нарешті, до 1 серпня 1938 р. [1, с. 599].

Органи НКВС у кожному районі «знаходили» організаційні структури «ПОВ». У квітні 1938 р. Солобоковецькою слідчою групою районного відділу НКВС був викритий районний повстанський штаб «Польської організації військової». З документів кримінальної справи довідуємося, що бойвки «ПОВ» були організовані в селах з компактним проживанням польського населення: Солобківці, Глушківці, Міщівці, Сприсівка, Стріхівці, Удрівці, Підлісний Мукарів та ін. За твердженням слідчих, члени ПОВ були бойовим загonom, який мав брати активну участь у загальному плані боротьби з радянською владою за відродження великої Польської держави у кордонах 1772 р. Виходячи із цих завдань, організація планувала здійснити: проведення військово-політичного і економічного шпигунства на території СРСР; військово-повалення радянської влади; об'єднання повстанських та диверсійних кадрів для руйнівної роботи в середині держави під час війни, створення сприятливої обстановки просування в тил СРСР регулярних польських військ; здійснення диверсійних актів на залізничному транспорті, шосейних дорогах, в сільському господарстві. У травні 1938 р. Шепетівською

слідчою групою був «викритий» районний штаб «ПОВ» в Антонінському районі, який нібито створив на території району 5 бойових, залучивши до них понад 200 осіб. До кримінальної відповідальності безпідставно було притягнуто 57 громадян, здебільшого жителів сіл Кременчуки, Волиця, Мазепинці та Малі Пузирки. За рішенням трійки, всі вони були засуджені до вищої міри покарання. У Смотрицькому районі була «викрита» і ліквідована контрреволюційна «ПОВ», яка тривалий час проводила антирадянську пропаганду і організувала шпигунську роботу на користь польської розвідки. І хоча слідчі органи не мали вірогідних матеріалів, за постановою особливої трійки УНКВС Кам'янець Подільської області 37 жителів польської національності сіл Михівка, Купин, Тинна, Цикова, Рудка, Залуччя були розстріляні [2, с. 129, 130].

Протягом березня-квітня 1938 р. були заарештовані члени «Волинського центру ПОВ». У кримінальній справі «ПОВ» проходило 100 осіб, з них 7 жінок. На день арешту керівниками «Волинського центру» були директор польської середньої школи №14 В. Фоїна, референт комбінату глухонімих Б. Красовський, викладач механічного технікуму С. Пашковський, вчитель школи села Голіївка Житомирського району Т. Зубрицький.

Серед учасників організації були вчителі польської школи №14 м. Житомира, яким інкримінувалося пропаганда фашистських ідей серед учнів та їх батьків, виховання ненависті до радянської влади і патріотичних почуттів до фашистської Польщі [8, с. 232].

Отож, з метою знищення неугодних сталінському режиму жителів підрадянської України польської національності співробітники ГПУ-НКВС упродовж 1930-х рр. вдалися до збору матеріалів, щодо їх участі у вигаданій шукачами ворогів радянської влади діяльності на території України Польської організації військової. Громадяни з різних регіонів республіки притягувалися до кримінальної відповідальності за підготовку терористичних акцій, шпигунство на користь Польщі та антирадянську пропаганду. Якщо під час першого етапу «викриття» члени організації переважно постраждали працівники державних органів влади, то інші хвилі, найбільша з яких припала на 1937-1938 рр., були пов'язані з ліквідацією місцевих осередків «ПОВ», а тому охопили різні прошарки польського населення: від осіб, пов'язаних із діяльністю культурно-просвітницьких установ до селян.

Список використаних джерел

1. Деннингхаус В. В тени Большого брата. Западные национальные меньшинства в СССР (1917-1938 гг.) / В. Деннингхаус. - М.: РОССПЭН, 2011. - 727 с.
2. Місінкевич Л. «Великий терор» на Хмельниччині / Леонід Місінкевич // З архівів ВУЧК-ГПУ НКВД КГБ. – 2007. – №1.
3. Рубльов О., Рєспринцев В. Рєспресії проти поляків в Україні у 30-ті роки / Олександр Рубльов, Володимир Рєспринцев // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД КГБ. – 1995. – №1 2. – С.116-156.
4. Сирота О. Фабрикування «Польської організації Військової»: «Одеські справи» / Олена Сирота // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2010. – №19. – Ч.2. – С.183-197.
5. Тітова Н. В. Рєспресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії» / Н. В. Тітова // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – 2007. – Вип.34. – С.79-115.
6. Тітова Н. В. «Санація» прикордоння УСРР: поборовання «польсько-українського фашизму» на Поділлі, 1930-ті роки / Н. В. Тітова // З архівів ВУЧК-ГПУ НКВД-КГБ. – 2007. – №1. – С.220-252.

7. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. – К.: Наук. думка, 1993 – 352 с.

8. Шевчук Ю. Технологія здійснення репресій проти інтелігентної Житомирщини в 30-х рр. XX ст. // Юрій Шевчук // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – 2010. – Вип.36. С.213–238.

References

1. Denninghaus V. V teni Bol'shogo brata. Zapadnye nacional'nye men'shinstva v SSSR (1917–1938 gg.) / V. Denninghaus. – M.: ROSSPJeN, 2011. – 727 s.

2. Misinkevych L. «Velykyj teror» na Hmel'nychchyni / Leonid Misinkevych // Z arhiviv VUChK GPU NKVD KGB. – 2007. – №1.

3. Rubl'ov O., Repryncyev V. Reprysii proty poljakiv v Ukraini u 30-ti roky / Oleksandr Rubl'ov, Volodymyr Repryncyev // Z arhiviv VUChK GPU NKVD KGB. – 1995. – №1/2. – S.116–156.

4. Syrota O. Fabyrykuvannya «Pol's'koi' organizacii' Vijs'kovoï»: «Odes'ki spravy» – Olena Syrota // Problemy istorii' Ukrainy: fakty, sudzhennja, poshuky. – 2010. – №19. – Ch.2. – S.183–197.

5. Titova N. V. Reprysii na Podilli 1930 h rokiv: ukrai'ns'ka ta pol's'ka «linii» / N. V. Tytova // Istorija Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty. – 2007. – Vyp.34. – S.79–115.

6. Titova N. V. «Sanacija» prykordonna USRR: poborjuvannya «pol's'ko ukrai'ns'kogo fashyzmu» na Podilli, 1930 ti roky / N. V. Tytova // Z arhiviv VUChK GPU NKVD KGB. – 2007. – №1. – S.220–252.

7. Shapoval Ju. I. Ukrain'a 20–50-h rokiv: storinky nenapysanoi' istorii'. – K.: Nauk. dumka, 1993 – 352 s.

8. Shevchuk Ju. Tehnologija zdjussennja represij proty inteligencii' Zhytomyrshchyny v 30 h rr. XX st. / Jurij Shevchuk // Istorija Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty. – 2010. – Vyp.36. – S.213–238.

Zholob M. P., Candidate of History, Historical Education Department, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), kafedra_slovjania.ukrnet

The case of the «Polish Military Organization» and the repression of the Poles of Ukraine during the 1930s

The article investigates the repression of the Bolshevik regime against the Poles of Ukraine during the 1930s, the basis for the deployment of which were the materials of the fabricated case of the «Polish Military Organization» («PMO»). The main stages of the investigation in the named case are determined and the regional peculiarities of its development are characterized.

Keywords: Polish military organization, Poles, repression.

УДК 94(477.8:438):329.7 053.57:316.485.22«1933»

Ільчишин С. О.,
аспірант, Науково-дослідний інститут
Українознавства МОН України
(Україна, Київ), ilsergijwenger@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ШКІЛЬНОЇ АКЦІЇ 1933 РОКУ

Українські націоналістичні організації приділяли велику увагу вихованню молоді, її духовному та культурному розвитку, захисту української шкільної освіти. Система заучення до лав УВО та згодом ОУН пролягла спершу через заучення до молодіжних організацій – Юнацтва. Юнацтво ОУН відіграло потужну роль у боротьбі українських патріотичних національних сил за українську державу на теренах Західної України. Спротив польській владі заповувався у 20 х роках XX століття з численної кількості казачих вояків УГА та українських військових Наддніпрянщини, інтернованих етнікогеографічних. Новостворена у 1921 році організація УВО до 1925 року повністю відновила українське культурно-політичне життя, яке зазнавало утисків з боку польської влади. Організація долала чималі труднощі у своїй роботі. Апогеєм боротьби за українську державність стали 1930-ті роки під проводом діяльності організації ОУН, що була створена у Відні 18. вересня 1929 року. Феномен їх боротьби привертає увагу дослідників протягом тривалого часу. Наше дослідження стосується однієї із сторінок історії боротьби ОУН та його Юнацтва за збереження культурно-освітніх прав українців у II Речі Посполитій а саме проведення Шкільної акції 1933 року.

Ключові слова: ОУН, Шкільна акція, українська освіта, школа, молодіжні організації ОУН, листівки, протипольська політизація, феномен боротьби ОУН.

Шкільна акція 1933 року яка була проведена в навчальних закладах II Речі Посполитої восени 1933 року мала на меті організувати стихійний спротив ополаченню україномовної освіти на теренах західної України. Дана акція була організована ОУН та здійснена завдяки підрозділу ОУН, його молодіжному крилу – Юнацтвом. Тому в нашій роботі слід дослідити та проаналізувати ідеали ОУН в шкільному сегменті, виділити базові основи боротьби за україномовну освіту на принципах повернення до національної української початкової, шкільної, професійної та вищої освіти з українською мовою навчання. Важливо виділити роботу Юнацтва ОУН з українськими вчителями та батьками дітей. Мета дослідження розкрити методи та засоби проведення Шкільної акції 1933 року як показового спротиву колонізації освіти, що стало прикладом виховання молоді у національному патріотичному дусі, показати особливості проведення даної акції на теренах Тернопільського воєводства.

Дотично звертались до діяльності Юнацтва ОУН українські історики, які досліджували західноукраїнських регіон у складі Польщі у міжвоєнний період. Це різного роду праці з політичної, соціально-економічної та культурно-освітньої історії краю. Праці В. Комара [1], Зиновія Книша [2; 3], праця А. Жуковського та О. Субтельного [4] являють нариси з загальної історії західноукраїнських земель та національного руху, але згадують про проведення Шкільної акції.

Глибше розповідають про боротьбу українських громадських товариств за культурно освітні права українців, сутність націоналістичного руху, аналізують діяльність ОУН та його Юнацтва праці С. Кульчицького [5], Я. В. Цешка [6], Б. Савчука [7], Лева Ребета [8], В. П. Футали [9].

Діяльність українських педагогічних товариств та їх допомога Юнацтву ОУН у справі збереження українського шкільництва досліджена у працях О. Плітуса [10] та П. М. Хмельовського [11]. Вищезазначені дослідження показали зацікавленість українських дослідників даною проблематикою та висвітлення певних аспектів боротьби за національну школу.

Асиміляторська політика Польщі у Західній Україні насамперед позначилась на стані освіти. Основні принципи освітньої та культурної політики були чітко окреслені у так званих кресових законах – «Законі про деякі положення організації шкільництва» та законі «Про державну мову адміністративних органів та місцевого самоврядування», від 31 липня 1924 р., які були ухвалені сеймом під тиском польських націонал-демократів [12].

Ці закони мали забезпечити асиміляцію українців та інших національних меншин у Польщі. У законі про державну мову і мову урядування адміністративних властей стверджувалося, що на території Польщі державною мовою є польська. У законі про шкільну реформу було зазначено, що основним типом державної школи є двомовна (утраквістична). Дія цих законів розповсюджувалась на території Львівського, Станіславського, Тернопільського, Волинського воєводств [13, арк. 3–5].

Незважаючи на масові протести громадськості, вже в 1926–1927 навчальному році в Західній Україні було 1934 двомовних і 2270 польських шкіл. а